

**CIÉPO 19**  
**Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**  
**II**

Editörler  
İlhan Şahin – Hikari Egawa  
Emine Erdoğan Özünlü – Tuncay Ögün

İstanbul 2014

**CIÉPO 19**  
**Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**  
**II**

Editörler  
İlhan Şahin – Hikari Egawa  
Emine Erdoğan Özünlü – Tuncay Ögün

**Kapak Tasarım**  
Murat Eryılmaz

İç Tasarım  
İlhan Şahin

Birinci Baskı  
İstanbul 2014

ISBN: 978-975-7914-42-6

İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birlięi (İSTESOB)  
Kartaltepe Mahallesi Alpay İzer Sokak No 12  
İncirli-Bakırköy, İstanbul  
Tel: 0212 660 60 20-Faks: 0212 660 29 97  
E. posta: isticsob@isticsob.org.tr

Baskı ve cilt



Litros Yolu 2. Matbaacılar San. Sit. B Blok Bodrum Kat No: 2BB4 Topkapı, İstanbul  
Tel: +90 212 612 06 62 pbx Fax: +90 212 612 06 63  
www.printist.com.tr

Bu kitap, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birlięi'nin bir kültür hizmetidir.  
This book is a cultural service of the Istanbul Chambers of Artists and Artisans

## Puşkin'in Eserleriyle Türk Kültürü ve Anlayışı

Beyhan Asma\*

*Doğu* kelimesi bir çok dilde *vostok*, *orient*, *şark* diye ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın, doğu, bütün kültürlerin beslendiği kaynak olmuştur günümüze kadar. Batı, doğuyu farklı ve kendinden çok uzaklarda görmüş, ama ondan ilham almaktan ve ona hayranlık duymaktan da kendini alamamıştır. Rusya için *Doğu* kelimesi, coğrafi ve kültürel anlam olarak daha farklı anlaşılmaktadır. Rus bilim insanları, Doğunun Rusya için farklı bir anlam olduğu görüşünde birleşirler. Tarih boyunca Ruslara *Doğu*, Avrupa'dan çok daha yakın olmuştur. Batı Avrupa için *Doğu* kelimesi anlam olarak deniz ötesi koloniler diyarı ya da Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamaktadır. Rusya'da *Doğu* anlamı ve kavramı oldukça farklıdır. Büyük Rus Çarlığı XVI. yüzyıldan itibaren nüfusuna Asya topraklarını da almaya başlamış bundan dolayı da *Doğu*, Ruslar için uzak diyarlar olmamıştır.

Bir çok ünlü Rus yazarı, Tolstoy ve Dostoyevsky gibi dünya edebiyatlarında büyük öneme sahip olan eserlerinde doğu kültürü ile ilgili konulara değinmişlerdir. Elbetteki, kişisel görüşlerinden dolayı yaşadıkları dönemin politik ve ekonomik şartların da büyük etkisi olmuştur. O tarihlerde Rusya mevcut topraklarında farklı kültürleri içinde barındırmaktaydı. Ele geçirdiği topraklarda yaşayan bu farklı kültürlerle sahip halkları tanımaya çalışmış, zamanla kültürler arası benzerlikler ve etkileşimler yaşamıştır. Bu farklılıklar kendi kültürleriyle karşılaştırmalara neden olmuş, sanatın hemen hemen birçok alanına ve edebiyatlarına kadar yansımıştır. Pek çok Rus yazarı ve şairi ülke sınırlarını aşarak kendi dil ve edebiyatını tanıtarak öğrendikleri kültürel farklılık ve benzerlikleri bilgi ve tecrübelerine dayanarak kendi ülkelerine edebiyat alanında vermeye çalışmışlardır. Bu kültür elçilerinden ilk akla gelen ve öncüsü olan hiç kuşkusuz Aleksander Sergeevich Puşkin olmuştur. Onun öncülüyle Lev Nikolayevich Tolstoy, Mikhail Yurevich Lermantov ve Ivan Turgenyev sırayla izlemiştir. Tabii ki onların bu farklı kültürleri eserlerinde tanıtırken dikkati çeken sanatlarındaki dahiyane üslupları olmuştur.

19. yüzyıl Rus edebiyatı, Romantizm ve Klasizm akınlarının etkisinde kalmıştır. Bu devrin edebiyatçıları dünya edebiyatçılarının alışlagelmiş çizgilerini aşarak kendince bağımsız şaheserler vücuda getirmişlerdir. Ro-

\* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

manlarında ve şiirlerinde farklı bir tat ve diğer kültürlerin, bilhassa doğu kültürünün esintisini, Rus ve dünya okuyucularına vermişlerdir. Bütün tarihi gerçekçiliği ve Rus romantizmi ile ilk olarak Puşkin'in şiirlerinde görülmüştür. Puşkin'in eserleri gözlemlere ve derin tecrübeye dayanarak hem her kesimden Rus insanını hem de dünya insanını bütün gerçekçiliği ile ortaya koymuştur. *Doğu* kültürünü ve *Doğu* kavramını tam açıklığıyla eserlerinde dile getirmiştir. Bunda hiç kuşkusuz doğuyla ilgili okudukları, duydukları ve doğu kökenli oluşu yatar.

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799 – 1837) Rus Edebiyatının önde gelen büyük bir edebi kişiliğidir. Puşkin 1799 yılında zengin ve entelektüel bir ailenin çocuğu olarak Moskova'da doğmuştur. Zamanın aydın-soylu ailelerinin çocukları gibi öğrenimini Fransızca görmüştür. Çocukluk yıllarında Yunan klasiklerini ve ünlü Fransız yazarlarını okuma fırsatı bulmuştur. Bir Rus köylüsü olan dadısından da Rus dilini ve halk masallarını öğrenmişti. On sekizinci yüzyıl Rus edebiyatının temelini romantizm, özellikle de klasisizm akımı oluşturmaktaydı. Bunlar da daha çok Batı edebiyatının etkisi altında bulunmaktaydı, dolayısıyla da ulusal bir temele dayanmaktaydı. Puşkin aldığı Batı kültürü ve özgürlükçü düşüncenin etkisiyle Rus halk duyarlılığını eserlerinde bir araya getirmiştir. Rus yazın dilini hem sözcük dağarcığında hem de tümce yapısında ve anlatımında özellikleri bakımından saflaştırmış aynı zamanda da zenginleştirmiştir. Eserlerinde ilk olarak Rus halkının özelliklerini dile getiren karakterler yaratarak Rus edebiyatında milli ve gerçekçi unsurların çağdaş lideri olmuştur. Puşkin, on dokuzuncu yüzyıl Rus edebiyatının temel taşlarından birini oluşturmuş, kendisinden sonra gelen tanınmış Rus yazarlarına büyük ilham kaynağı olmuştur. Puşkin Rus halkı öğelerine ve kişilerine, onların ilgilerine, yaşamlarına, konuşma dillerine, gelenek ve göreneklerine büyük ilgi duymuştur. Bu yakın ilgi ve derin aşk en açık bir şekilde "Yüzbaşının Kızı", "Dubrovski" ve "Bleykin'in Hikayeleri"nde görülür. "Dubrovski"de, romantizm ve aşk, bir de Puşkin'in çoğu kez ilgiyle değindiği "Pugaçev Ayaklanması" temaları ilk olarak anlatılmıştır. Eserlerinde gerçek anlamda bir Rus halk tiplerini ortaya çıkar, tamamı ile geleneksel anlamda kendisini kabul ettiren, Rus yaşam özünü bütün açıklığı ve saflığıyla ortaya koyar. Tatyana'sı, Yevgeni'si, Boris'i, Generali, askeri, Pugaçev'i, kalenin komutanı, sıradan insanı, sokağı, bayrağı, kısacası her şeyi ile o içten büyüklüğü Puşkin'in gerçekçi-yalın dilinde şekil alır. Puşkin, hem zamanının hem de gelecek zamanların bir fetihçisi olmuştur. Hangi eserleri olursa olsun her biri sanki dün yazılmış gibi tazeliğini korumuş, farklı dünya kültürlerine ışık tutmuş ve sınır tanımamıştır.

Öyle ki ünlü Rus eleştirmenlerinden biri olan Belinski, "Puşkin'i Rus kültürünü, yaşamını ve insanını bu denli içten ve gerçekçiliğiyle kendince barışık bir üslupta yazan yegâne bir yazar olduğunu" belirtir. Puşkin hiç kuşkusuz sürgün yıllarında eserlerinde romantizmden gerçekçiliğe doğ-

ru bir geçiş olduğunu ve yazım sanatında da büyük bir gelişme kaydettiğini görürüz.<sup>1</sup>

Puşkin genellikle Dekabristlere sempati duymakta onlara yakın olduğunu her durumda belirtmektedir. Çocukluk çağlarında küçük trajedileri olarak adlandırılan bir masal biçiminde yazılmış olan "Ruslan ve Lyudmila" büyük bir yankı uyandırmıştır. Lise yıllarındayken yazdığı şiirleri devrin yönetimi tarafından sert bir dille eleştirilmiş hatta genç şair sürgüne gönderilmekle tehdit edilmiştir.

Puşkin Karamzin'in büyük etkisinde kalmış ve onun desteğiyle edebi yönde kaderi değişmiştir. Güneye sürgüne gönderildiği yıllarda ve sürgün sonrasında, "Bahçesaray Çeşmesi", "Çingenelere", "Boris Godunov" ve "Bakır Atlı" ile "Belkin'in Hikâyeleri" gibi ünlü yapıtlarını yazmıştır. Genelde yaşamın hep komik tarafını dram – trajedi boyutunda alan Puşkin de toplumsal durumun oluşturduğu kişilerle toplum içindeki ilişkilerin anlatıldığı bir anlatım tarzı hakimdir.<sup>2</sup>

Puşkin'in liriklerinde Rus folklorik, halk öğeleri ve tipik on sekizinci yüzyılın güçlü edebiyat yansımaları hissedilmekle birlikte geleneksel şiir yapısı onun edebi bünyesinde şekil almıştır. Bilhassa on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında şiir sanatına canlılık ve yenilenme getirmiştir. Hikaye tarzında yazılmış şiirlerinde Puşkin kendi yaratıcı kimliğini ortaya koyarken şiirin daima öncelikli bir üstünlüğe sahip olduğunu belirtir. Özellikle vurgulamak gerekirse onun idealizmi özellikle şiir konusunda ki idealizmi ve evrenselliği ön planda olmuştur.

Puşkin'in niteliğini taşıyan eserleri Yunan çağından günün olaylarına ve hayatına, felsefi anlamda olağandışılığa ve var oluşun sorgusuna, tarihsel bir boyutla somut bir anlam katar. Eserlerinde romantizmden gerçekçiliğe doğru bir çizgide gitmiştir. Puşkin'in yapıtlarında Rus edebiyatının içinde bulunduğu sorunlar dile gelir, ve çözümler arar. İnsan ve toplum, insanın doğası üzerinde maddiyatın hakimiyeti, kişi ve devlet yönetim ilişkileri, karşılıklı etkileşimleri, kader, insan ilişkileri, aşk, hiyerarşi düzen, ölüm ve varoluş gibi hemen her şey onun gözlemciliğinde ve usta anlatımında sorgulanır ve açıklığa kavuşturulmaya çalışır. Edebi yaratışında hep bir arayış vardır. Çok boyutlu rengârenk bir mozaiklik vardır, bu çok çeşitlilikle birlikte bir bütünlük göze çarpar.<sup>3</sup>

Puşkin yaşamın her alanını, farklı kişi tiplerini bütün doğallığı ve objektifliğiyle üstün yazım sanatını ortaya koyar. Puşkin'in kişiliği öy-

<sup>1</sup> Robin Edmons, *Pushkin: The Man and His Age*, New York 1995.

<sup>2</sup> Sam Driver, *Pushkin: Literature and Social Ideals*, New York: Columbia University Pres, 1989.

<sup>3</sup> J. D. Richards - C. R. S. Cockrell, *Russian Views of Pushkin*, Oxford: Willem A. Meeuws 1976.

külerinde ve şiirlerindedir, onun yaratıcılığıyla bütünlük kazanır. Onun eserleri Rus edebiyatında yeni bir nefes, diriliş her şeyden önce de halksal bir özellik taşır, onun bünyesinde gelişir. Puşkin'in hemen hemen her yapıtı Türk insanın duygularına, aklına ve gönlüne uygun olduğu görülür. Bilhassa "Bahçesaray Çeşmesi", "Erzurum Yolculuğu", "Kırcalı", "Çingeneler" ve "Kafkasya Tuzağı" eserleri arasından sayılabilir.

Bu eserlerinin her biri yerel renklerin, folklorunun ve *Doğu* kültürünün verdiği kendine özgü parlaklıkla anlatır. Puşkin genellikle bu eserlerinde esirlik, seveda, hasetlik, cesaret, bahadırılık ve kader konularını kendi duygularıyla birlikte dönemin tarihini de katarak kendi kültürel bünyesini *Doğu* kültürüyle birleştirir. Ayrıca gelenekler, adet ve örfler bir doğu kültürünün görünümünün yanında bazı dinsel ve ahlâksal anlam da önem taşımaktadır. Mantıksal düşüncelerle dolu olan eserlerinde her şey sembolik bir yapıya sahiptir. Genelde Puşkin'in karakterlerinde, bilhassa erkek karakterlerinde, kişinin kendi özgürlüğüne karşılardakilerin özgürlüğüne ve isteklerine bakışı, düşüncesi, hırsları ve gururları ahlâki boyutlarda dile getirilir. Eserlerinde ki olay örgüsü fantastik bir çizgiden tamamıyla gerçekçiliğe, olağan bir olaya dönüşür. Kişileri de giderek romantiklikten, gerçekçiliğe ve liberalliğe doğru bir gidişat gösterir. Kimi zaman bu gerçekçilik karşı koyamadıkları kaderleri olmuştur.

Puşkin eserleriyle ve karakterleriyle insanlığı ve onun tarihini anlama ve yorumudur. İnsan varlığının en somut anlatım olan eserleri Puşkin'in ruh yapısının analizidir. Puşkin duygularının kölesi olmamış, olmadığı gibi de kendi benliğinin yarattığı insan tiplerini sergilemiştir. Ama yine de onun karakterlerinde kişiye hükmeden, esir alan bu duyguları tanıyamaz ve adlandıramayız. Ne zaman, nasıl ve nerede vuku bulacağını da kestiremeyiz. Belki de bir seveda, çığırından çıkaran bir öfke ve kıskançlık, hasret birden en derin ruhlarından çıkıp onları kendilerinin içinde tutsak alır. Bazen aşkları uğruna kendilerinden olabilirler. Bazen de öfke ve kinle kaplanır içleri. Kendi bilinmezlikleri içinde bilinmeze doğru yol alırlar. Okuyucuya, okuyucunun kendisini, yaşamını, çevrelerindeki insanları, duygularını, ruhlarını, sezgilerini kısacası bütün benliklerini anlatırlar. İşte Puşkin kısa yaşamı boyunca yazdığı bütün eserlerinde yaşamın ve insanın en ince derinliklerini motifleşmiş onların bütün duygu öğeleri aydınlığa çıkarmıştır.

Puşkin'in eserlerinde okuyacağımız her satır ve aralığı kendimize ya da bir başkasına ait bir ruh yapısının kalıntısını ve öyküsünü buluruz. Romanda geçen olaylar bir tarih içinde olsa da evrenseldir. Puşkin olumlu – olumsuz bütün karakterlerine aynı sevecen tutum izler. Ona göre onları olumlu yada olumsuz yapan hayattır ve insanlardır. Kendisi sadece onlara isim ve bir dekorda rol alma görevi verir, olayın gidişatı ve geri kalan sorumluluklar onlara aittir. Puşkin'in yarattığı dünya çok ışıklı bir dünyadır. Onun yaratımındaki bir peyzajda güneş parıltıları ve beyaz bulutlar hakim-

dir. Eserlerindeki her sahne karakterlerin hüznlerini ve coşkulu mutluluklarını sergiler. Burada siyah – beyaz vardır, bütün bu anlatılanlara Puşkin'in güçlü bir ruhunun damgası aksetmiş, derin ve ince psikolojik analiz eserlerinde tamamıyla somutsal ve gerçekçidir. Romanın konusu anlatılırken ne bir aşığılama, ne kızgınlık, ne de birileri vardır. Romanda sadece ve sadece birbirini kovalayan gerçek olaylar bütünü vardır.

Eserlerinde genel anlamda yazıldığı dönemin günlük ve toplumsal sorunlarını konu alır. Dönemin dönüm noktasını oluşturan belli bir toplumsal olayı çözümlenmektedir. Bu nedenle tarihsel öğreticilik, ruhbilimsel çözümlenme ve sanat inceliği bakımından edebi önemi oldukça büyüktür<sup>4</sup>.

Tasvir ve çözümlenmelerdeki ahenk, incelik ve dilin sadeliği bu eserin başlıca özelliklerini teşkil eder. Ancak Puşkin'in durumu, düşünceleri, her eserinin dikkatle çözümlenmesinden sonra anlaşılabilir. Eserlerinde biçim öze uygundur. Bütün ayrıntılar, tamamıyla ana düşünceye bağlıdır. Kompozisyon plânı ise bütünüyle kendine göredir. Puşkin kahramanlarının bütün yaşamını izleyerek iyi bir gözlemci olmuştur. İyi bir ruh bilimci ve olağan üstü diyalog ustasıdır. Romanda geçen konuşmalar, tartışmalar, arkadaşça sohbetler oldukça düzeyli bir şekilde asilce verilmiştir. Dilin lirikiği, ahenkli uyumu ve edebi üslubu özel bir biçim sergiler<sup>5</sup>.

Puşkin bağımsız ve liberal kişiliği ile kendi ülkesinde ve dünyada geniş bir popülarite kazanmıştır. Çevirileri ülkemizde daima ilgi uyandırmış Rus yazarlarından biri olmuştur. Genel olarak şiirlerinin büyük bir çoğunluğu romantik-fantastik tondadır, bu da Puşkin'in özgür yanının temsiliidir. Liberal yanının da görülmesine karşılık gelenekler ve eskiye bağlılık ağırlık kazanır.

Kimi eserlerinde ise bir tarihçi, edebiyat araştırmacısı, siyasetçi, asker kimliği ile okuyucuya kendini yansıtır. Eserlerindeki olay örgüsü onun psikolojik kimliğini ortaya koyar. Karakterlerini cinsiyet ayırt etmeksizin kendi kişiliğinde yansıtır, kimi zaman onların aleyhinde kimi zamanda ise lehindedir. Çoğunlukla karakterlerini anlar, onlara sahiplenir. Onlar hayal gibi de gözüke gerçeğin ötesinde bir gerçektir. Her biri hayatı yargılar onun anlamını idrak etmeye çalışır. Genelde hayata baş kaldıran, yargılayan, idealleri olan, ilerici, görüşleri temsil eden kişilerdir. Toplumun her kesiminden onları eserlerinde görmek mümkündür. Çoğu sempatik tavır sergiler, okuyucuyla sevgi yumağında birleşir.

Puşkin'in konu aldığı olay anlatımı fantastik bir atmosferde mistik ve kaderci bir eğilim kazanır. Bu da tipik *Doğu* kültürü etkisini gösterir. Puşkin'in yaratımcılığı daha çok kaderci-trajedi ama psikolojik gerçekler

<sup>4</sup> S. Driver, *a.g.e.*

<sup>5</sup> Paul Dubreczeny, *The Other Pushkin: A Study of Pushkin's Prose Fiction*, Stanford, CA: Stanford University Press 1983.

olmayan psikoloji diye tarif edilebilir<sup>6</sup>. Kimi edebiyat eleştirmenleri bunu dahilini tanımı olarak niteler. Puşkin'in insanlarla ilgili yazdığı her satır insanlığın tarihini hatta antropolojik tarihini verir. Duygusal öğeler her zaman ön plandadır. Sosyal elementler her zaman edebiyat bünyesi içerisinde karakterlerin geçidi ile sunulmaktadır<sup>7</sup>.

Puşkin kimi zaman küçük paragraflar halinde kimi zaman bir hikayeci kimliğinde kimi zaman da bir karakterinin kimliğinde düşüncelerini belirtir. Edebiyat dili en doruk mükemmeliyetçiliktedir. Gereksiz tasvirler, boş anlatımlar, uygunsuz kelimeler yer almaz. Son derece ağır bir ton, arkaik bir tarz, açık ve saf bir dil eserlerinin ritmik sesini belirler<sup>8</sup>.

Hiç kuşkusuz eserlerindeki *Doğu* şiirlerinin altyapısını oluşturmuş, *Doğu* etkisi özellikle Türk etkisi şiirlerinde görülmüştür. Bu *Doğu* etkisi onun şiir sanatına çok farklı bir renk ve duygusallık kazandırmıştır. Sekiz mısradan oluşan şiiri *Ey Güzel Bayan, Senin Kulunum* adlı bir şiiri *Doğu* şiir tarzını yansıtır. Puşkin bu şiirinde İstanbul'da doğup yetişmiş olan bir Rum kızından etkilendiğini okuyucuya hissettirir. Bu Rum kızı iyi bir eğitim görmüş, sanata meraklı ve yetenekli olan oldukça çekici bir kadındır. Güzel sesiyle Puşkin'e Türkçe halk şarkıları söylemiş ve şiirler okumuştur. Bu genç bayandan etkilenen Puşkin *Ey Güzel Bayan, Senin Kulunum* adlı şiirini kaleme almıştır.

*Ey Güzel Bayan, Senin Kulunum*  
*Velakin seni sevmekten korkuyorum.*  
*Şark sevdalılarının kanatlı hükümdarı*  
*Ağaçlardaki bülbül misali,*  
*Güzel ve mağrur gülün başucunda*  
*Hoş bir tutsaklıkla ömür tüketerek*

Bir çok kaynaklarda Puşkin'in bu Türk kültürü almış Rum kızına gizemli bir aşk duyduğu yazılmıştır. *Doğu* kültürü Rum kızıyla âdeta Puşkin'in ruhunda ve şiirlerinde bütünleşmiş gibidir. 1823 yılında yazdığı *Rum Kızına* diye isimlendirdiği şiirinde çıkmazdaki aşkını dile getirerek bu kadına karşı duyduğu gizemli duygularını kaçınılmaz şekilde ortaya koyar. *Rum Kızına* adlı şiirindeki coşkulu aşk satırlarında Rum kızını anlatırken onu bir Rum kızı değil de sanki bir Türk kızymış gibi anlatır. Rum kızın İstanbul'da Osmanlı kültüründe yetişmiş bir genç bayan olması şiirin ana temasıdır. Ne kadar Puşkin Rum kızına derin bir sevgiyle bağlansa da, bu eserde Türk kültüründe doğmuş ve yetişmiş bir bayana duyguları ancak ikinci planda kalmıştır.

Senin candan selam gönderişlerin,

<sup>6</sup> J. D. Richards - C.R.S. Cockrell, *a.g.e.*

<sup>7</sup> Sam Driver, *a.g.e.*

<sup>8</sup> Greenleaf Monica. *Pushkin and Romantic Fashion: Fragment, Elegy, Orient, Irony*. Stanford, California: Stanford University Press 1994.

Doğuya özgü konuşmaların,  
Çakmak çakmak parıldayan güzel gözlerinle,  
Şairin ruhi kor ateşini,  
Alevlendirmek için yaratılmışsın.

Anlat Leyla'nın şairi,  
Derin hayallere dalarak,  
Senin kaybolmayan ruhunu hangi gün dile getirdi?  
Duygulu, içten, biçare şair,  
Senden başka kimi anlattı?.

Puşkin birçok şiirinde gül ve bülbül temasını incelemiş, bu doğu motif sanatını Rus kültürüne tanıtmıştır. Puşkin'den önce veya sonra bülbül ve gül anlatımı yoğun bir şekilde ele alınmamıştır. Gül ve bülbül anlatımıyla Puşkin Türk Divan Şiirinin özelliklerini okuyucuya vermeye çalışmıştır.

*Bahçelerin sessizliği, bahar gecesinin sisi,  
Tatlı gül hissetmez, efkarlanmaz buna.  
Sevdaluların söylediklerine aldurmaz ve sessizdir.*

Gül bu satırlarda ne kadar sevilen bir çiçek olduğunu gül ve sevgi arasında bir bağlam kurulduğu görülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Klasizmin giderek zayıflayıp yerine romantizme bırakmasıyla bu tür doğa ve aşk ile ilgili eserler gözde olmaya başlamıştır, elbetteki bunda *Doğu* edebiyatının ve kültürünün giderek Rus edebiyatına girmesinde rolü büyük olmuştur.

*Bir nefes miydi onun istediği,  
Orada ıssız göğsüne,  
Son kar tanesi de kararmıştı,  
Karanlık ıssız yollarda  
Sadece kırağı bulanıktı,  
Yanarken morarmıştı,  
Ama ahmaktı kara bahar,  
Donmuş gözlerle baktı.  
Boz posta menzillerinden  
tüyleri dökülmüş kanatlar,  
Yeşermiş yüzler,  
Ama sonra ölü gibi cansızlaştı,  
Bülbüller haykıran kanatlarıyla.*

Puşkin ile yaratılmaya çalışılan bu tatlı farklılık hissedilerek beğeni kazanmış ve kendi kültür edebiyatlarına bir *Doğu* motifi olarak algılanmıştır. Puşkin de kendini gül ve bülbül ile özdeşleştirerek *Doğu* kültürünün vermeye çalıştığı manevî anlamda iyilik ve beraberliğe yönelen bir sanat adamı olarak yansıtılamaya çalışmıştır.

*Yaban yerlerde sadakatle gözliyorum.  
Eski zamanların gerçek törenlerini:  
Bülbülü özgür bırakıyorum,  
ilkbaharın çitleri parlarken.*

*Yüreğim teselliyle dolu.  
Tanrı'ya nasıl şikayet edebilirim,  
yarattıklarının birine bile,  
canı özgürlüğünü bağışlayabilirim.*

Yine de Puşkin'in sanatını *Doğu* ile bağdaştırmak uygun olmaz çünkü kendisi bir çok kültürlerin de etkisi altında kalmış aldığı eğitimi, Allah vergisi yeteneğini sanatına taşımıştır. *Doğu* dünyasının tasavvufi sevgi ve anlayış tarzı onun ruhunda *Doğu* kültürüyle tanışmadan çok önceleri oluşmuştur. Yine Divan edebiyatı ile ilgili araştırmalarında bildiği ve ilgi duyduğu İslâmiyet'i de daha yakından tanıma fırsatı edinmiştir. Yine bir çok düz yazı ve şiirlerinde de dine ve bilhassa İslâmiyet'e olan saygısı görülmektedir.

*Gurzuf şehrinde gariban bir Müslüman,  
eşi ve çocuklarıyla yaşar.  
Bütün benliğiyle kutsal kitap Kuran'a inanır,  
ve kaderine boynunu bükerek mutlu olur.  
Adı Mehmet olsa gerek,  
özenerek her gün arı kovanlarına , koyun sürüsüne,  
ve bağa bakar.  
Bildiği tek şey karısını sevmek,  
Bunu bilen Fatma ona her yıl çocuk verir.*

Şiirde İslâm kültürüyle yetişmiş olan bu insanların fakir ama mutlu olan tarafları ve aza kanaat ederek şükretmenin önemi anlatılır. Puşkin bu insanların İslâmiyet'e olan inancını, masumluklarını, namuslu yaşamlarını ve hayata bağlılıklarını övgüyle vurgular. Araştırmacı yazar Dr. Herrison'un da bir makalesinde belirttiği gibi, Puşkin'in tam olarak Hz. Muhammed'in adını belirtmemiş olsa da Mira dağına kaçarak düşmanlarından gizlendiğini ve peygamber'in zorlu yaşamından övgüyle bahsettiğini anlatır. Burada şairin daha 1800'lü yıllarda Kuran çevirisinin Rusya'ya girmesiyle birlikte kuran okuyarak İslâmiyet ve *Doğu* kültürü ile ilgili bilgiler edindiği belirtilmektedir.

Puşkin'in eserleriyle belirtmeye çalıştığım *Doğu* motifleri elbette ki bunlarla sınırlı kalmamıştır. Puşkin'in *Doğu*'yu tanıması, değerlendirmesinde ve eserlerinde *Doğu*'yu yansıtmada Türk Kültürünün büyük bir payı olmuştur. Ülkesinde çeşitli şehirlere yapmış olduğu yolculuklar daha sonra da Erzurum'a gerçekleştireceği yolculuk Puşkin'in dünya kültürlerine karşı daha duyarlı ve sevgi dolu hisler beslemesine sebep olur.

*Erzurum Yolculuğu* eseri şairin parlak zekasını ve *Doğu* kültürü konusundaki bilgisini gösterir. Savaş alanı betimlemelerinin *Sivastopol* ve *Savaş ve Barış* romanlarının yazarı Lev Tolstoy'u etkilemiş olduğu açıkça görülür. 1839 yılında yayınlanan *Erzurum Yolculuğu*, Pushkin'in ilk yurt dışı izlenimlerini anlattığı eseri olmuştur.

*Kars'a 75 verst kalmıştı. Akşama doğru ordugahımıza ulaşacağımı umuyor, mola vermeden ilerliyordum. Yolun yarısında, ırmak kıyısına kurulmuş bir Ermeni köyünde, berbat bir çörek yedim yemek niyetine. Biçimi bizim çörekleri andıran bu Ermeni ekmeği, yarı yarıya külden ibaretti. Bir de Daryal boğazındaki Türklerin gözünde tütüyordu bu ekmeğin. Onların o kadar nefret ettikleri Rus kara ekmeğinin bir lokması için neler vermezdim şimdi. (Behramoğlu 37).*

Puşkin kitaplardan öğrendiği Osmanlı Tarihini ve Doğu kültürünü sadece hayali canlandırdığı bir bilgi olarak görmüş, gerçek Doğu ve kültürünü bu toprakları gördükten sonra öğrendim demiştir. Kendisini üzen tek şeyin savaşın içinde bulunduğu Doğu toprakları olmuştur. Puşkin'in do-laştığı her karış toprak onda büyük bir etki yaratmış Doğu insanına daha da derin bir sevgi duymasına neden olmuştur.

*Dere yatağında 500 kadar tutsak toplanmıştı. Birkaç Türk beni besbelli hekim sanarak elleriyle işaret edip yanlarına çağırıyor, elimden gelmeyecek bir yardım istiyorlardı. Yarasına kanlı bir paçavra bastırarak ormandan bir Türk çıktı. Askerler belki de acıyarak, işini bir an önce bitirmek için yatan Türk'e yaklaştılar. Bu kadarına dayanılmazdı artık. Durmadan kan yitiren zavallı Türkü onların elinden aldım; bitkin bir halde arkadaşlarının arasına bıraktım. (Behramoğlu 47).*

Bu eserde Puşkin anlatımındaki sadeliği ve akıcılığıyla okuyucunun beğenisini kazanmıştır. *Erzurum Yolculuğu*'nda oldukça etkileyici betimlemeler ve tanıtlar yapar.

*Ovaya inmiştik. Karlı, ormanlı Soğanlı sıradağları arkada kalmıştı artık. Hiçbir yerde düşmanla karşılaşmaksızın durmadan ilerliyorduk. Köyler bomboştu. Çevrenin hüüzün verici bir görünümü vardı. Kayalıklı kıyılara çarpa çarpa hızla akıp giden Aras'ı gördük. Hasankale'den 15 verst uzakta, aynı boyda olmayan yedi ayak üstüne gözü pekçe kurulmuş bir köprü var. Onu sonradan zengin olan bir çobanın yaptırdığı söyleniyor. İssiz dağlarda tam bir yalnızlık içinde ölmüş bir çoban. Çevre ahalisi ziyaretine giderlermiş. Köprüünün adı Çoban Köprüsü idi. Tebriz yolu bu köprüünün üzerinden geçiyor (Behramoğlu 49).*

*Erzurum Yolculuğu*'nda geçen yer ve kişi adları Türkçe verilmiştir. Anlatımda tamamıyla objektiftir. Bir fotoğraf sanatçısının inceliğini diline dökmüştür.

*Sert bir iklimi var buranın. Kent, denizden 7.000 ayak yükseklikte bir vadiye kurulmuş. Çevredeki dağlar yılın büyük bir kısmında karla örtülüdür. Ormansız, fakat bitek bir toprağı var. Her yandan kaynaklar fışkırıyor; her yerde su kemerlerine rastlıyorsunuz. Erzurum'da çeşmeden bol bir şey yok. Her birinin üstünde bir zincire bağlı teneke taşlar asılı. İnanchlı Müslümanlar bu taslardan su içiyor, Tanrıya şükürler ediyorlar. Kereste Soğanlı'dan getiriliyor (Behramoğlu 54).*

*Erzurum Yolculuğu* eserinde Puşkin, gerçek bir sanatçı kişiliğinden ziyade romanda geçen bir çok savaş sahnesinde insaniyetli tarafını göstermiştir. Puşkin okudukları ve duyduklarıyla da *Doğu* ve kültürünü okuyucusuna anlatacaktır ama, gidip *Doğu*'dan bir parça olan bu topraklarda belirli bir zaman dilimi yaşaması bile ona *Doğu* insanıyla ve yaşamıyla, ömrüne ve sanatına çok şeyler kazandırmıştır.

#### Kaynakça

- Cockrell, Richard, *Russian Views of Pushkin*, Oxford: Willem A. Meeuws 1956.
- Driver, Sam, *Pushkin: Literature and Social Ideal*, New York: Columbia University Pres 1989.
- Dubreczeny, Paul, *The Other Pushkin: A Srydy of Pushkin's Prose Fiction*, Stanford, CA: Stanford University Pres 1983.
- Edmons, Robin, *Pushkin: The Man and His Age*, St. Martin's Pres: New York 1995.
- Greenleaf, Monica, *Pushkin and Romantic Fashion: Fragment, Elegy, Orient, Irony*, Stanford, California: Stanford University Pres 1994.
- Puşkin, Alexander, *Puteşestvie v Arzurum (Erzurum Yolculuğu)*. Moskova 1839.
- \_\_\_\_\_, *Erzurum Yolculuğu*, çev. Atal Behramoğlu, İstanbul 2001